

Інформаційне право

УДК 681.3:519.8

ЛАНДЕ Д.В., доктор технічних наук,
завідуючий відділом Інституту проблем
реєстрації інформації НАН України

ДЕЯКІ ІНФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Досліджуються деякі сучасні виклики та загрози, що ведуть до переформатування засад інформаційного суспільства. Показано, що норми суспільства також змінюються під впливом інформаційного простору. Обґрунтовується значення інформаційного права в цих умовах як ключового напрямку правової науки.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційний простір, виклики, інформаційне суспільство, авторське право.

Аннотация. Исследуются некоторые современные вызовы и угрозы, которые ведут к переформатированию основ информационного общества. Показано, что нормы общества также изменяются под воздействием информационного пространства. Обосновывается значение информационного права в этих условиях как ключевого направления правовой науки.

Ключевые слова: информационное право, информационное пространство, вызовы, информационное общество, авторское право.

Summary. We study some of the modern challenges and threats that lead to reformatting the foundations of the information society. It is shown that the norms of society is also changing under the influence of the information space. Substantiates the importance of information law in these circumstances as the key areas of legal science.

Keywords: information law, information space, challenges, information society, copyright.

Постановка проблеми. У даний час, коли світова економіка знаходиться у нестабільному стані, в інформаційному просторі відображаються виклики і загрози щодо всіх сфер людського життя, однак саме події, що розгортаються в інформаційному просторі, несуть в собі загрози руйнування існуючих засад інформаційного суспільства, появи нових громадських відносин, що породжуються відповідними інформаційними стосунками.

Суспільні виклики щодо інформаційної сфери можуть привести до руйнування або переформування засад сучасної економіки, зокрема у питаннях, що стосуються авторського та суміжних прав, приватності, екстериторіальності тощо.

Досить явними при цьому є протиріччя між відкритістю та приватністю інформації, що публікується, зокрема, в Інтернет-просторі, соціальних мережах. Багато із звичних дій “силових” відомств виносяться поза межі правового поля. Зростає протиріччя між такими фундаментальними поняттями, як верховенство права і демократія. Разом з тим, розвинені країни світу йдуть шляхом цілеспрямованого правового упорядкування відносин в інформаційному просторі, що визначається юрисдикцією відповідної держави, приймають необхідні законодавчі акти, перебудовують діяльність органів державної влади, які відповідають за формування і реалізацію інформаційної політики [1].

Метою статті є дослідження деяких сучасних викликів та загроз у сфері інформаційних відносин під час глобального застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що ведуть до переформатування засад інформаційного суспільства.

Виклад основних положень. Розглянемо лише деякі актуальні виклики в інформаційній сфері, проявами яких, на думку автора, є такі:

- система WikiLeaks, яка відкриває шлях до “єри відкритості”;
- ряд законодавчих ініціатив, пов’язаних з авторськими правами і захистом від контрафактної продукції: Stop Online Piracy Act (SOPA), Program on International Policy Attitudes (PIPA), Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA), Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” (щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав) № 6523 тощо;
- виникнення та розвиток копілефту як альтернативи традиційному авторському праву.

Феномен WikiLeaks, що виник на базі маловідомої служби, досяг свого максимуму в 3 % новинного інформаційного простору в листопаді-грудні 2010 року, а потім стабілізувався на рівні 0,5 %, і увійшов до нашого життя як один з передвісників відкритого інформаційного суспільства [2].

Система WikiLeaks (назва, утворена з двох слів – Wiki та Leak; перше вказує на технологію, реалізаціями якої є, наприклад Wikipedia, Wikimedia і т. п., а друге перекладається як “витік”) пов’язується з найбільшим за усю історію витоків секретних матеріалів, що буквально перевертає свідомість усього людства, яке вимушено прямує до “єри відкритості”.

Понад мільйона вже опублікованих на порталі WikiLeaks секретних матеріалів (скільки буде ще опубліковано – нікому не відомо) притягнули найпильнішу увагу світової громадськості, насамперед інших Інтернет-ресурсів.

Як приклад зростаючого інтересу до контенту WikiLeaks і взаємозв’язку цього інтересу з “просочуваннями” інформації можна привести динаміку публікацій з посиланнями на WikiLeaks на веб-сторінках RUNet і UANet (Рис. 1 – загальна і 2 – деталізована), які були отримані за допомогою розробленої в ІЦ ElVisti системи контент-моніторингу новин InfoStream [3]. Динаміка розраховувалася починаючи з 1 січня 2007 р., практично з того моменту, коли з’явилися перші публікації щодо діяльності WikiLeaks, до кінця 2010 р.

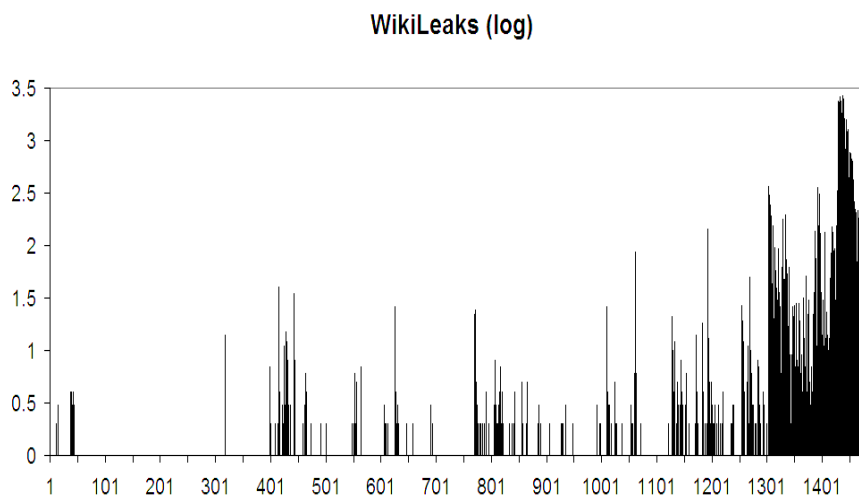

Рис. 1. Динаміка обсягів публікації щодо WikiLeaks (з 1 січня 2007 р. по 1 січня 2011 р., за даними системи InfoStream)

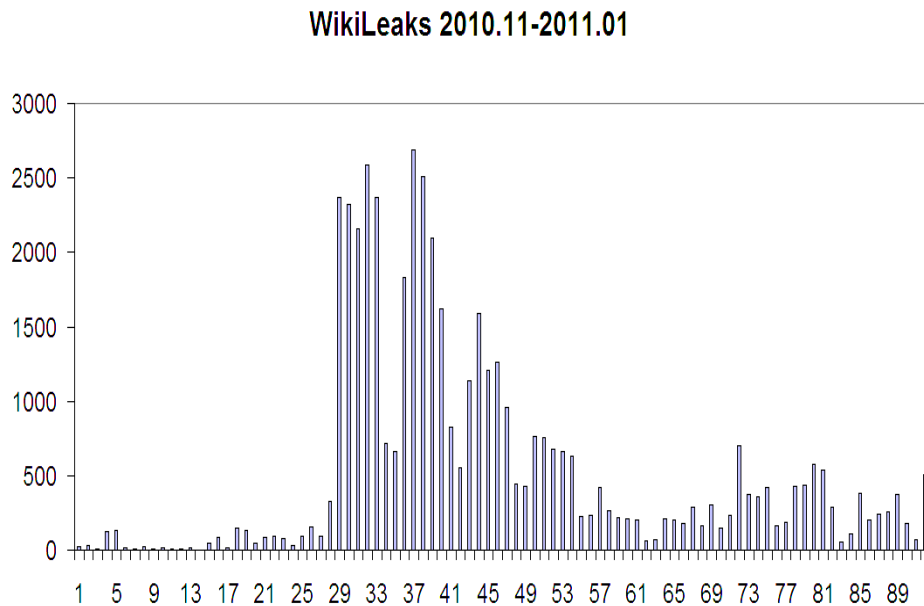

Рис. 2. Динаміка обсягів публікації щодо WikiLeaks
(з 1 листопада 2007 р. по 1 січня 2011 р., за даними системи InfoStream)

З появою порталу WikiLeaks значно збільшився вплив Інтернет-простору на практично усі сторони життєдіяльності як окремо взятої країни, так усієї світової спільноти. В той же час, на сьогодні ще відсутні ефективні технічні і технологічні засоби протидії цьому порталом. Основними засобами протидії на цей час є адміністративні і судові заходи, а також організація і здійснення хакерських атак на WikiLeaks. Влади різних держав в різний час пропонували заблокувати діяльність WikiLeaks або хоч би закрити доступ до сайту для користувачів. У 2007 році сайт був заблокований в КНР, а в 2010 році – в Таїланді. Також планувала заборонити доступ до сайту австралійська влада.

Після публікації конфіденційних американських документів, 28 листопада 2010 року сайт WikiLeaks піддався хакерській атаці. Сайт деякий час був недоступний користувачам. Рух “Anonymous” оголосив війну сайтам компаній, діючих на шкоду сайту WikiLeaks. 24 жовтня 2011 року сайт тимчасово припинив роботу, посиляючись на проблеми з фінансуванням. На даний момент офіційний сайт Wikileaks.org доступний для користувачів.

Найголовніший висновок, який витикає з подій навколо WikiLeaks, полягає в тому, що світова спільнота, незважаючи на явну протидію влад, впритул наблизилася до побудови якісно нового інформаційного простору, інформаційних взаємин, в яких межі “закритості”, “секретності”, “конфіденційності” інформації істотно звужуються.

Явно не гнучкі, неузгоджені дії урядів простежуються і в інших проявах, наприклад, при боротьбі за відстоювання традиційних поглядів на авторське право у сучасному інформаційному середовищі. 26 жовтня 2011 року в Палату представників в США групою конгресменів на чолі з Ламаром Смітом було внесено законопроект Stop Online Piracy Act (SOPA або H.R. 3261) [4] (Рис. 3). Цей законопроект припускає розширення можливості американської влади і правласників у боротьбі з нелегальним контентом в Інтернеті, торгівлею інтелектуальною власністю, захищеною авторським правом.

Згідно із законопроектом будь-який учасник діяльності в Інтернеті, починаючи з провайдерів, пошукових систем і навіть рекламодавців, зобов'язаний за будь-яким зверненням правласника припинити надання послуг ресурсу, що звинувачується в

піратстві, інакше будь-який з прямих і непрямих контрагентів звинувачуваного сайту розцінюватиметься як його співучасник.

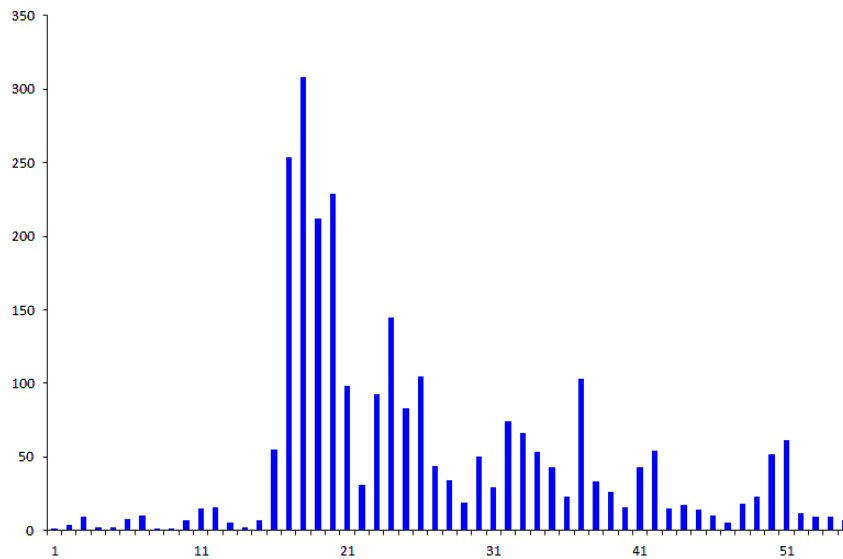

Рис. 3. Динаміка публікацій за січень-лютий 2012 р. щодо SOPA. Розгляд законопроекту передбачався 24 січня, але було відкладено

Законопроект оголошує кримінальним правопорушенням несанкціоноване потокове мовлення або інше поширення захищеного авторським правом контенту із встановленням винному максимального покарання у виді тюремного ув'язнення на строк до 5 років. При цьому імунітетом від судового переслідування наділяються усі Інтернет-компанії, які добровільно і за власною ініціативою прийняли які-небудь заходи проти Інтернет-сервісів, що займаються поширенням захищеного контенту, при одночасному прийнятті цими компаніями відповідальності за збиток, завданий ними власникам сайтів, звинувачені у нелегальному поширенні контенту і довели свою невинуватість.

Іншим, багато в чому аналогічним SOPA американським законопроектом, є PROTECT IP Act (PIPA) [5], зареєстрований в Сенаті США під номером 968 іншою групою під керівництвом сенатора Патріка Лехи. Мета цього законопроекту та ж сама – дати уряду США і власникам авторських прав додаткові інструменти для блокування “шахрайських сайтів, що пропонують контрафактні товари і порушують авторське право”, особливо зареєстрованих за межами США. Цей законопроект пройшов голосування в юридичному комітеті Сенату, але винесення на голосування в палаті було заблоковане сенатором Роном Уайденом. PIPA є переписаною версією законопроекту Combating Online Infringement and Counterfeits Act (COICA), що не пройшов в 2010 році. Закон дозволить Міністерству юстиції США і правовласникам клопотати в суді про конфіскацію власності, навіть якщо ще не проведено усебічного розслідування або власник власності не може бути знайдений. Генеральний прокурор США повинен сповістити відповідача, а відразу після отримання санкції суду стає можливим зобов'язати фінансові інститути припинити грошові перекази, а рекламні служби Інтернету і Інтернет-провайдерів, а також засоби локалізації інформації (пошукові системи) – видалити посилання на визнаний піратським сайт.

Законопроекти SOPA і PIPA підійшли до порушення копірайту набагато жорсткіше, ніж ухвалений в 1998 р. закон DMCA (Digital Millennium Copyright Act,

“Закон про авторське право в цифрову епоху”). Якщо DMCA покладав відповідальність за неправомірно розміщений контент тільки на користувача, що опублікував його, то, на думку авторів SOPA і PIPA, при виявленні такого контенту мають бути покарані усі сторони, що беруть участь: і користувач, що розмістив його, і майданчик, яким він скористався.

18 січня 2012 року відбулася міжнародна акція протесту проти прийняття PIPA і SOPA, у рамках якої багато сайтів змінили своє оформлення. Наприклад, англійський розділ Вікіпедії на добу припинив свою роботу, напис на головній сторінці свідчив: “Imagine A World Without Free Knowledge” (“Представте світ без вільних знань”). Логотип Google 18 січня був закритий чорним прямокутником.

В результаті лідер більшості в Сенаті Гарі Рід спочатку призначив голосування по цьому законопроекті на 24 січня 2012 року, але після акцій протестів 18 січня 2012 року відклав голосування до вирішення протиріч.

Супротивники SOPA і PIPA також отримали підтримку від чинного Президента США і від претендентів на цей пост. В офіційному блозі Адміністрації Барака Обами 14 січня з’явився запис про те, що ухвалення законів у нинішньому вигляді не лише погрожує свободі слова в Інтернеті, а й може поставити під загрозу цілісність цієї мережі. 19 січня під час теледебатів проти законів виступили відразу четверо кандидатів в Президенти від Республіканської партії.

Паралельно з американськими законопроектами у сфері захисту авторського права розробляються і міжнародні норми. На міжнародний рівень на розгляд було винесено міжнародну угоду по боротьбі з контрафактною продукцією – The Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA) [6], згідно з якою буде встановлено строге спостереження за дотриманням авторського права в Інтернеті, на ринках інформації, інформаційних технологій і товарів, заснованих на інформаційних технологіях. ACTA є частиною стратегії торговельних представників США, Євросоюзу, Японії та інших країн, призначеної для підтримки заходів з посилення контролю за порушеннями авторських прав.

Згідно з ACTA у разі порушення авторських прав Інтернет-провайдери будуть зобов’язані розкривати всю необхідну інформацію без пред’явлення ордеру. Таким чином, звукозаписувальним компаніям стане простіше переслідувати незаконних розповсюджувачів музики в Інтернеті, закрити некомерційні файлообмінні сайти.

5 жовтня 2011 р. США, Австралія, Канада, Японія, Марокко, Нова Зеландія, Сінгапур і Південна Корея підписали ACTA. 26 січня 2012 р. в Японії ACTA підписав Євросоюз. Угода вже діє в США і низці країн Південно-східної Азії. ACTA також підписаний усіма країнами Євросоюзу за винятком Кіпру, Естонії, Латвії, Словаччини, Німеччини і Нідерландів. У червні 2012 р. ACTA стане предметом обговорення в Європейському парламенті.

Організація “Access”, що виступає проти ухвалення законопроекту ACTA, організувала всесвітній день протесту 11 лютого 2012, щоб показати Європейському парламенту необхідність відмови від ратифікації цієї угоди. Протести пройшли більш ніж в 200 європейських містах, на вулиці вийшли десятки тисяч протестуючих (Рис. 4). Найчисленнішими були виступи в Німеччині, Польщі і Голландії. У Німеччині на вулиці вийшли понад 25 тис. демонстрантів. У Софії, в Болгарії, – 10 тис., в Бухаресті – близько трьохсот, в Берліні – понад 2 тис., в Мюнхені – близько 16 тис.

Україна вирішила не відставати від світових тенденцій. У Верховній Раді України вже практично готові прийняти законопроект від 15.06.10 р. № 6523 [7] – вітчизняний аналог SOPA, який зобов’яже Інтернет- і хостинг-провайдерів позбавляти порушників

доступу до Інтернету без рішення суду, за одним тільки зверненням правовласника. Випереджаючи події, на початку лютого МВС заблокувало роботу файлообмінного ресурсу EX.UA, слідчі вилучили частину серверів, що отримало великий відгук у пресі (Рис. 5).

До закриття EX.UA деякі виробники, у тому числі Майкрософт Україна (через компанію Internet Copyright Management) і 1С, самі займалися закриттям посилань на піратські копії своїх продуктів.

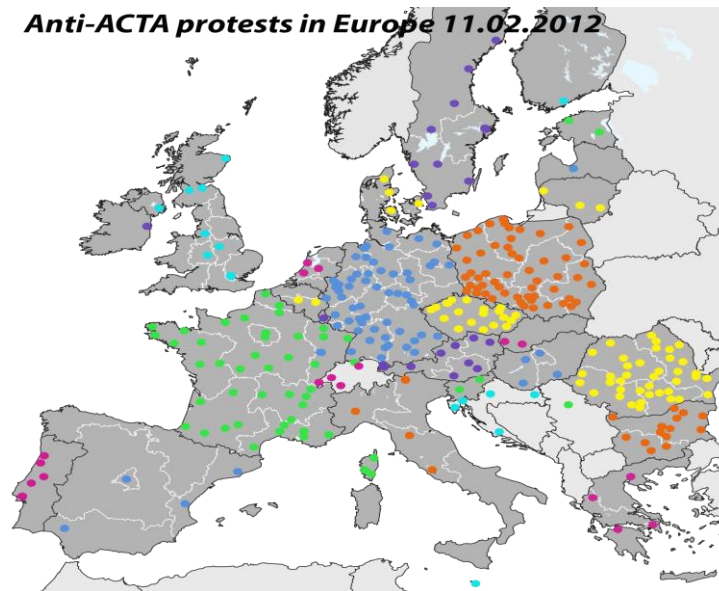

Рис. 4. Протести проти АСТА на карті Європи (матеріал з Вікіпедії)

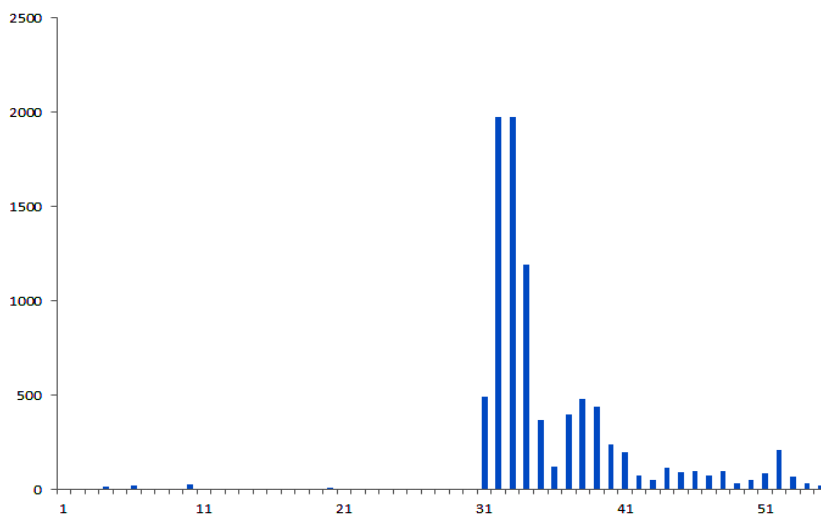

Рис. 5. Динаміка публікацій щодо EX.UA (січень-лютий 2012 р., за даними системи InfoStream)

Представники EX.UA надали пропозицію підчистити ресурс від піратських копій і до юристів Adobe Systems. Для цього представники порталу просили переслати список продуктів компанії, які вичищатимуться автоматично. У Adobe від цього відмовилися, враховуючи, що в запропонованій угоді правовласникові пропонувалося також відмовитися від подальших претензій. Переговори проходили навесні 2011 року, а вже

на початку 2012 саме за заявою Adobe співробітники МВС вилучили сервери файлообмінника. При цьому компанія не зверталася з цивільним позовом і не вирішувала проблему в судовому порядку. Нагадаємо, законопроект № 6523 був прийнятий в першому читанні 1 лютого минулого року. За його нормами, оператори і провайдери зв'язку будуть зобов'язані за зверненнями правовласника припиняти доступ до Інтернету або хостинг-сайту, на якому знайдені порушення. Але зараз це можливо виключно за рішенням суду. При цьому домен EX.UA був заблокований лише за поданням слідчого.

На цей час EX.UA обіцяють повернути сервери. Зокрема, стало відомо, що СБУ вдалося встановити особи приблизно 5 тисяч користувачів, які атакували сайти органів влади з 31 січня по 2 лютого на знак протесту проти конфіскації серверів EX.UA. Найчастіше сайти атакували неповнолітні з домашніх комп'ютерів.

21 грудня 2012 р. представники вітчизняних професійних об'єднань та підприємств провели спільну прес-конференцію “Законопроект № 6523 ігнорує інтереси авторів та руйнує інформаційне середовище України”. Її учасники – представники Інтернет асоціації України (ІНАУ), Асоціації правовласників і постачальників контенту, Асоціації підприємств інформаційних технологій України, Українського союзу промисловців та підприємців (УСПП) та ТОВ “Індормедіа” – акцентували увагу присутніх на загрозах, які несе відповідний законопроект, прийнятий у першому читанні.

“Оператор/провайдер не може виконувати поліцейську функцію, його послуга – це тільки технологічна платформа для Інтернет-середовища”, – заявили представники Інтернет-асоціації України (ІНАУ), яка вже рік виступає з критикою законопроекту. За думкою багатьох учасників ІТ-ринку України, законопроект № 6523 не відповідає інтересам основних учасників відносин у сфері використання результатів творчої праці, він вводить монополію уповноважених від держави організацій колективного управління, які на сьогодні вже довели свою неспроможність зі збору роялті на користь суб'єктів авторського права і суміжних прав. Крім того, документ істотно обмежує права і законні інтереси суб'єктів авторського права і суміжних прав, що суперечить як чинному законодавству України, так і міжнародним ратифікованим угодам.

Разом з тим, масове порушення авторських прав природно може привести й веде до деяких наслідків, серед яких можна назвати:

- боротьбу влади та правовласників за захист авторських прав у традиційному розумінні;
- зміну законодавства, появу нормативних актів, які будуть змінювати умови використання чужої інтелектуальної власності;
- відмову деяких правовласників від виключних авторських прав, народження рухів типу “копілефт” [8].

Копілефт (гра із словом “копірайт”) означає практику використання правовласниками закону про авторське право для того, щоб надати право поширювати копії і модифіковані версії твору, вимагаючи, щоб ці ж самі права надавалися модифікованим версіям твору/ Символ копілефту див. Рис. 6.

Рис. 6. Символ копілефту – дзеркально відбитий символ копірайту

В протидію традиційному підходу до авторського права, за якого обмежується свобода копіювання творів, копілефт прагне використовувати закони про авторське право для розширення прав і свобод. Концепцію копілефту використовують для того, щоб у будь-якої людини було право використовувати, змінювати і поширювати як початковий твір, так і твори, похідні від нього, і ніхто не міг би обмежити це право.

При копілефті всі похідні твори повинні поширюватися під тією ж ліцензією, що і оригінальний твір, тобто умови копілефту накладають на власника похідних матеріалів зобов'язання розповсюджувати їх лише з таким самим типом ліцензії, як і оригінал.

Концепція копілефту зародилася в середовищі ІТ-спеціалістів – переважно програмістів. Автором концепції вважається Річард Столлман – американський програміст, організатор руху вільного ПЗ і його головний апологет. Найвідомішою і поширенішою копілефт-ліцензією є GNU GPL.

Копілефт-ліцензії іноді називають вірусними копірайт-ліцензіями. Мається на увазі процес на зразок поширення біологічного вірусу на весь орган, який складається з подібних клітин, або окрему популяцію. Зокрема, копілефт-твори не можна легально використати в роботах, які будуть розповсюджуватись без вихідного коду (як більшість комерційних програмних продуктів) без особливого дозволу на це авторів оригіналу. Звідси, їх використання, є переважно внутрішнім.

Слід зазначити, що на сьогодні практика копілефту ще не отримала серйозної громадської підтримки, про що і свідчить динаміка появи цього терміна у веб-публікаціях протягом останнього року (Рис. 7).

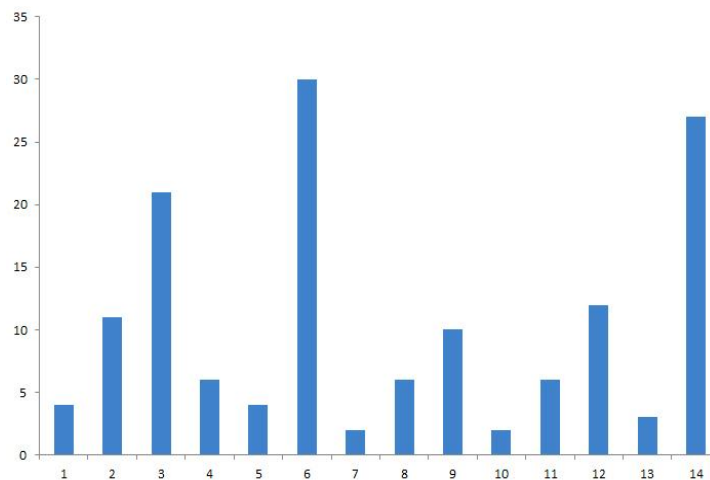

Рис. 7 – Динаміка появи повідомлень щодо копілефту (2011 – початок 2012 р., за даними системи InfoStream)

Висновки.

Наведені приклади суспільних процесів, пов'язаних з інформаційною сферою, що являють собою лише фрагментальне її відображення, насправді дозволяють робити деякі загальні висновки, а саме:

1. Інформаційний простір впливає на суспільство, веде до того, що:
  - змінюються морально-етичні норми;
  - змінюються правові норми;
  - формується нове інформаційне суспільство.

2. Закони суспільства – граничні умови соціальної динаміки. Громадський рух змінює свою траєкторію під впливом нових правових норм, що виникають під впливом інформаційного простору.

3. Інформаційне право в цих умовах стає ключовим напрямом правової науки.

Використана література

1. Брижко В.М. Про сучасну інформаційну політику // Правова інформатика. – 2009. – № 2(22). – С. 27 – 39.

2. Ландэ Д.В., Фурашев В.Н. WikiLeaks – начало переформатирования информационного общества? // Открытые информационные и компьютерные интегрированные технологии : сб. науч. тр. – Х. : Нац. авиокосм. ун-т “ХАИ”, 2011. – Вып. 49. – С. 238 – 247.

3. Ланде Д.В. Програмно-апаратний комплекс інформаційної підтримки прийняття рішень / Д.В. Ланде, В.М. Фурашев, О.М. Григор’єв. – К. : Іжиніринг, 2006. – 48 с.

4. Bill H.R. 3261: Stop Online Piracy Act; November 4, 2011.

5. S. 968: Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act of 2011.

6. European Commission Fact Sheet: Anti-Counterfeiting Trade Agreement Updated November 2008 [доступ 21-01-2012].

7. Проект Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” (щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав) від 15.06.10 р. № 6523.

8. Что такое copyleft? Free Software Foundation, Inc. – Режим доступа : [//www.gnu.org/copyleft/copyleft.ru.html](http://www.gnu.org/copyleft/copyleft.ru.html)

~~~~~ * * * ~~~~~